

Koncepce dlouhodobé odborné
strategie Archeologického ústavu
AV ČR, Praha, v. v. i.

vypracováno v r. 2018

Obsah

Koncepce dlouhodobé odborné strategie Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.	3
1. Oddělení archeologie pravěku	4
1. 1. OAP – Odborné cíle	4
1. 1. 1. Stávající stav.....	4
1. 1. 2. Strategie do budoucna	5
1. 2. OAP - Strategické týmy	5
1. 2. 1. Stávající stav.....	5
1. 2. 2. Strategie do budoucna	5
2. Oddělení archeologie středověku	6
2. 1. OAS – Odborné cíle	6
2. 1.1. Stávající stav.....	6
2.1.2. Strategie do budoucna	6
2. 2. OAS - Strategické týmy	7
2. 2. 1. Stávající stav.....	7
1. 2. 2. Strategie do budoucna	8
3. Oddělení informačních zdrojů a archeologie krajiny	8
3. 1. OIZAK – Odborné cíle.....	8
3. 1. 1. Stávající stav.....	8
3. 1. 2. Strategie do budoucna	9
3. 2. OIZAK - Strategické týmy	10
3. 2. 1. Stávající stav.....	10
3. 2. 2. Strategie do budoucna	10
4. Oddělení přírodních věd a archeometrie	10
4. 1. OPA – Výzkumné cíle.....	10
4.1.1. Popis stávajícího stavu.	10
4.1.2. Strategie do budoucna	11
4. 2. OPA - Strategické týmy	11
4.2.1 Popis stávajícího stavu	11
4.2.2. Strategie do budoucna	11
5. Oddělení terénní archeologie (OTA).....	12
5.1. OTA – Výzkumné cíle	12
5.1.1. Stávající stav.....	12
5.1.2 Strategie do budoucna	13

Koncepce dlouhodobé odborné strategie Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.

Základní i aplikovaný výzkum

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. (dále ARÚ) se zaměřuje na výzkum minulosti člověka v celé její šíři a komplexně ve vztahu k celé řadě kulturních, biologických a environmentálních proměnných. ARÚ zasahuje do všech oblastí studia archeologických pramenů u nás i v zahraničí, a to od fáze terénního výzkumu, přes studium hmotných pozůstatků například v kontextu archeologických kultur, až po zobecňující modely minulých společností.

Tato činnost je prováděna v rámci odborných oddělení, složených z jednotlivců a týmů seskupených k řešení konkrétních projektů. Spektrum činností oddělení a týmů ARÚ vychází z dlouhé tradice, kterou si v dané oblasti základního výzkumu nese a současně odráží i aktuální stav daný společenskou poptávkou a logicky také úspěšností projektových žádostí.

Vedle esenciálního základního výzkumu směřují aktivity odborných oddělení a týmů ARÚ také do oblasti aplikovaného výzkumu. Jedná se zejména o dlouhodobé zajišťování a rozvíjení oborové infrastruktury, činnosti v oblasti péče o archeologické dědictví a závazky ARÚ vyplývající ze zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči. ARÚ rovněž spravuje největší oborovou knihovnu v ČR a zpřístupňuje ji odborníkům, studentům i širší veřejnosti.

Významnou činností ARÚ je také komunikace se širší laickou veřejností na úrovni prezentace výsledků vědecké práce, či poskytování informací spojených s ochranou archeologického dědictví.

1. Cíle výzkumu

Sledovaná problematika by měla být zasazována do širší perspektivy jak z hlediska získaných informací, tak i teorie a metody. Geografický rámec ARÚ bude nadále „měkký“, což znamená, že se nemusí nutně zaměřovat jen na evropský prostor. Důležité jsou studované problémy a jejich kontext, nikoliv zeměpisné parametry.

Hmotné prameny movitého a nemovitého charakteru tvoří materiálový základ výzkumu ARÚ. Vzhledem k tomu je jejich evidence, dokumentace a publikování důležitou součástí odborných kapacit ARÚ. Samy prameny, ale netvoří ani poznání ani vědění¹. Je proto úkolem badatelů ARÚ prameny analyzovat, zasazovat do odpovídajícího konceptu a interpretovat. S tím souvisí potřeba formulovat relevantní výzkumné otázky a hledat na ně odpovědi.

Podstatné je publikování výsledků. Je třeba důsledně dbát na to, aby publikační výstupy směřovaly do odpovídajících periodik a redakcí. Práce, které svým významem přesahují národní rozměr výzkumu, musí být primárně publikovány cizojazyčně v renomovaných časopisech a nakladatelstvích. S ohledem na silné národní ukotvení našeho oboru však nelze rezignovat ani na publikace v českém jazyce.

Musí být posílen důraz na celospolečenský význam námi prováděného výzkumu. S tím souvisí potřeba komunikovat se širší veřejností prostřednictvím výstav, popularizačních publikací, přednáškových cyklů nebo programů zaměřených na dobrovolnictví.

¹ Liessmann 2009, 22 – 23. „Vědění je více než informace. Vědění umožňuje nejen odfiltrovat z množství dat ta, která mají informační hodnotu, vědění je celkovou formou prozkoumávání světa – jeho poznávání, chápání, porozumění... Vědění lze popsat jako interpretaci dat s ohledem na jejich kauzální souvislost a vnitřní konzistenci.“

2. Strategické týmy

Základem vědecké práce ARÚ jsou již etablované výzkumné týmy a pracovní skupiny, tj. takové, u nichž je zřejmé, že systematicky usilují o svůj rozvoj. Tyto pracovní týmy mohou sledovat jak naplňování dlouhodobých cílů, tak mohou mít zároveň charakter krátkodobé pracovní skupiny vytvořené k řešení menších jasně vymezených úkolů. Pro rozvoj těchto týmů je však rozhodující začleňování mladých vědeckých pracovníků, zejména doktorandů. Vedle podpory z institucionálních prostředků musí týmy systematicky usilovat o podporu z účelově vázaných finančních prostředků domácích i evropských grantových programů.

3. Strategická partnerství s vysokými školami a dalšími výzkumnými institucemi

Z důvodu personálního rozvoje (doktorandi) a možnosti usilovat o širší spektrum grantových projektů je třeba pracovat na dalším rozvoji a upevnění sítě sítí partnerských institucí v ČR i v zahraničí. Jedná se v první řadě o vysoké školy a vědecké instituce s podobným zaměřením jako ARÚ. Tato spolupráce bude formálně kodifikována na základě uzavíraných smluv. Vztahy s takovými partnery budou dlouhodobě rozvíjeny a korporátní projekty budou vytvářeny primárně s nimi. Spolupráce musí být paritní a vyvážená.

1. Oddělení archeologie pravěku

1. 1. OAP – Odborné cíle

1. 1. 1. Stávající stav

Původní konstituování a současná existence Oddělení archeologie pravěku (OAP) vychází z potřeby sdružit badatele, kteří se zabývají archeologií období prehistorie a rané historie (tj. do období stěhování národů). Primární aktivitou oddělení je základní teoretický výzkum. Badatelské přístupy jednotlivých pracovníků byly a jsou záměrně divergentní, což přináší jednak plastický pohled interpretace jednotlivých prehistorických epoch, a jednak umožňuje reagovat na proměny metodických a teoretických trendů. Řešená témata významným způsobem přispívají k obohacování historického a kulturního fundamentu tvořícího základ, na kterém je vystavěna identita obyvatelstva ČR.

Oddělení OAP se jako celek detailně zaměřuje na takovou etapu minulosti, jejíž poznání je zcela závislé na získání a správné interpretaci archeologických pramenů, protože písemné prameny buď vůbec nejsou k dispozici (prehistorie), anebo jen ve velmi omezené míře (protohistorie). Struktura Oddělení archeologie pravěku je nastavena tak, že s výjimkou paleolitu a mezolitu je pro každou základní chronologickou etapu prehistorie (neolit, eneolit, doba bronzová, atd.) k dispozici minimálně jeden specialista. Jeho úkolem je potom detailně studovat dané téma v evropském kontextu a být tak v určitém smyslu národní autoritou a arbitrem. Tento cíl oddělení také úspěšně naplňuje, neboť v kontextu národního archeologického diskursu představuje absolutní oborovou špičku. To ostatně také potvrzuje počet přidělených grantových projektů, množství publikací a realizovaná i plánovaná zahraniční spolupráce.

Součástí Oddělení archeologie pravěku je také detašované pracoviště v Kutné Hoře vzešlé z bývalé archeologické terénní expedice na neolitickém sídlišti Bylany nacházejícím se poblíž. Detašované pracoviště v Kutné Hoře je zodpovědné za provádění archeologické památkové péče v regionu Kutná Hora a Kolín. Kromě standardní tímto směrem orientované činnosti jsou zde testovány nové metodické

a metodologické postupy terénního výzkumu. I s jejich přispěním byla zajištěna rozsahem největší jednorázová terénní aktivita ARÚ, kterou byla stavba silničního obchvatu města Kolín. Archeologická data získaná v průběhu terénní části výzkumu se stala součástí grantových projektů i publikačních výstupů oddělení. Na tomto detašovaném pracovišti Oddělení archeologie pravěku je také prováděna správa rozsáhlého a v evropském měřítku unikátního datového fondu jednoho z nejrozsáhlejších terénních výzkumů neolitického osídlení v Bylanech u Kutné Hory. Správa se týká, jak uložení vlastních archeologických nálezů, tak i datového skladu, který je tvořen databází a mapovým GIS systémem. Všechny součásti databanky jsou k dispozici odborníkům z celého světa.

Významnou položkou činnosti Oddělení archeologie pravěku je správa archeologických pramenů získaných a stále získávaných vlastní činností v rámci celého ARÚ a to po dobu jejich technického zpracování a vědeckého vyhodnocení, před předáním do sbírkotvorné instituce.

1. 1. 2. Strategie do budoucna

Stávající zaměření OAP je dobrým základem i pro budoucnost. Nadále bude těžištěm období prehistorie a protohistorie, i když vzhledem k masivně přibývajícím archeologickým informacím, je pravděpodobně, že nebudeme schopni pokrýt jedno každé období. Kromě tradiční chronologické specializace se OAP bude věnovat i širším tzv. průřezovým otázkám kulturní historie.

Oddělení archeologie pravěku se také tradičně zaměřovalo na středoevropský prostor. To se zřejmě bude zvolna měnit v souvislosti s potřebou nadregionální interpretace a mezinárodní spolupráce. Rolí hrají také mimoevropské výzkumy pracovníků ARÚ, které budou nadále prováděny pod patronací OAP a to i v případech, kdy se na jejich realizaci podílejí členové jiných oddělení ARÚ.

Nutnost širší syntézy vyvolává potřebu věnovat se metodickému a teoretickému rámci mezikulturního výzkumu. To je oblast, která byla dosud v rámci OAP ztateně podceňována.

1. 2. OAP - Strategické týmy

1. 2. 1. Stávající stav

Vědečtí pracovníci a doktorandi Oddělení archeologie pravěku se zaměřují na tři větší tematické okruhy, které jsou tradičně vymezeny chronologicky, a v jejichž rámci jsou pak řešeny dílčí projekty.

(A) Prvním a chronologicky nejstarším okruhem problémů, který je rámován jednou prehistorickou etapou, je neolit. Na společných projektech zde pracují specialisté na sídelní archeologii (včetně keramiky a kamenné industrie), antropologii archaických populací a digitální morfometrii, fenomén vzniku zemědělství, rondely.

(B) Druhým takovým širším tématem je archeologická problematika období konce eneolitu a počátku doby bronzové. Dílčími tématy jsou měděné artefakty, kulturní kontakty a distribuce artefaktů, depoty, archeometalurgie mědi a bronzu.

(C) Třetím tematickým horizontem je přelom pravěku a protohistorie. Sem spadá vzájemná spolupráce specialistů na dobu halštatskou, dobu laténskou a starší dobu římskou. Řešeny jsou např. otázky etablování elit v těchto obdobích, politické ekonomie mladšího pravěku a problém vztahu historických a archeologických pramenů.

1. 2. 2. Strategie do budoucna

S existencí výše uvedených tematických okruhů se počítá i do budoucna.

(D) K tomu se přidruží nově téma mezikulturního výzkumu, které bude mít za cíl jednak vytvářet metodický a teoretický rámec srovnávání napříč historickým a geografickým spektrem a jednak studium kulturní historie jako takové.

(E) Virtuální archeologie zaměřená na metody evidence a prezentace archeologických památek ve virtuálním světě je další novou tematickou složkou OAP. Využívány budou technologie terestriální i vzdušné (dron) fotogrammetrie, 3D skenování, pokročilé metody modelace, rozšířené a virtuální reality.

(F) Výzkum mimoevropské prehistorie bude v rámci OAP zastřešovat terénní expedice a další archeologický výzkum zaměřený mimo tradiční evropský geografický prostor. Aktuálně jde o aktivity pracovníků ARÚ v Turecku a Súdánu.

2. Oddělení archeologie středověku

2. 1. OAS – Odborné cíle

2. 1.1. Stávající stav

Hlavní výzkumné úkoly Oddělení archeologie středověku jsou z časového hlediska soustředěné do období raného a vrcholného středověku a období postmedieválního, tedy historických období s největším impaktem na tvorbu národní i lokální kulturní identity. Stejně jako v ostatních obdobích zkoumaných archeologickými metodami, hlavními prameny jsou pozůstatky sídelních struktur a doklady pohřební a hmotné kultury. Tradičně je toto období posuzováno z hlediska politické historie a je kladen důraz na fakt, že se jedná o období, kdy se na našem území postupně konstituují první státní útvary, probíhá postupná christianizace společnosti a následně dochází k vytvoření raného Českého státu. V posledních letech je patrná snaha vymanit se z těchto paradigmat souvisejících s historickým vývojem našeho území ve 20. století, revidovat výsledky staršího bádání a rozšířit spektrum přístupů s cílem budovat autoritu výpovědi archeologického pramene a přispět tak do obecného diskursu novými pohledy a perspektivami. Nutnou podmínkou je mezioborová spolupráce s humanitními, přírodovědnými a technickými obory tak, abychom dokázali vnímat naše území v evropském kontextu a lépe chápali procesy ve vývoji společnosti a její kulturní, náboženské a ekonomické parametry.

Volba aktuálně řešených témat vychází z nálezového fondu Archeologického ústavu, který spravuje archeologickou dokumentaci několika významných raně středověkých lokalit od počátku jejich výzkumu. Druhým důležitým faktorem pro volbu témat je propojení výsledků archeologického bádání v rámci širšího středoevropského prostoru. Aktuálnost a přínos volených témat dokazuje úspěšné řešení projektů udělených českými i evropskými grantovými agenturami. Přírozenou součástí odborné práce pracovníků OAS je prezentace vědeckých výsledků široké veřejnosti prostřednictvím publikací, výstav, audiovizuálních dokumentů a webových stránek.

Současné Oddělení archeologie středověku (OAS) vzniklo v červenci 2017 sloučením stávajícího Oddělení archeologie středověku a pracoviště Pražský hrad, které do té doby bylo součástí Oddělení záchranných výzkumů (OZV). OAS aktuálně přebírá hlavní úkoly obou pracovišť, navazuje na stav před rokem 2003. Je tvořeno základním týmem a dvěma tematickými pracovišti (Pražský hrad, Vyšehrad).

2.1.2. Strategie do budoucna

Z hlediska dlouhodobé koncepce bude nutné vložit do obecného diskursu širší vnímání zkoumaného časového úseku a celkového širšího záběru v souladu s evropským myšlením. V tomto ohledu je na

jedné straně nutná spolupráce s Oddělením archeologie pravěku a na straně druhé vytvoření předpokladů a podmínek pro vznik týmů a pracovišť se zaměřením na postmedievální archeologii a archeologii modernity.

V návaznosti na tradici pracoviště a zodpovědnost za archeologické kulturní dědictví, které je zde shromážděno na základě dlouhodobých výzkumů vedených v řádu desítek let na významných lokalitách i na základě záchranných výzkumů významných center, je třeba budovat i základní výzkumné osy. První takovou osou bude výzkum architektury sídel, druhou pak výzkum artefaktů. Práci na obou osách lze rozdělit do tří základních okruhů. Prvním (i) bude vytvoření metodiky pramenných edicí, které sice nejsou krátkodobě výnosné z hlediska publikačních aktivit, ale z dlouhodobého hlediska jsou jedním z pilířů oboru. Metodika bude založena na široké mezioborové spolupráci s technickými, humanitními i přírodovědnými obory a navazovat na aktivity spojené s budováním archeologických infrastruktur (oddělení OIZAK). Druhým (ii) okruhem činnosti bude aplikování dané metodiky u vybraných sídel a souborů artefaktů. Hlavním cílem přitom bude úsilí o zbavení se zátěže minulosti v interpretacích památek, které jsou jedním ze základů české kulturní identity, zvýšení kvality archeologických dat. Jejich přehledné zpřístupnění odborné veřejnosti je základním předpokladem pro mezioborovou a mezinárodní spolupráci. Třetím (iii) okruhem je pak komunikace se širší odbornou i laickou veřejností s cílem posílit povědomí o přínosech i rizicích manipulace s oborovými daty na základě politické či společenské poptávky.

Vedle této hlavní úlohy bude v návaznosti na dokončené projekty pokračovat několik dalších úkolů v oblasti základního výzkumu, především v okruhu bioarcheologie, a aplikovaného výzkumu (především ve spolupráci s týmem AMČR na údržbě a doplňování Integrovaného informačního systému archeologických pramenů Prahy).

Unikátní pramenný fond představuje pozůstalost předního českého kasteologa prof. Tomáše Durdíka. Ve spolupráci se Západočeskou universitou bylo dokončeno sloučení nálezových fondů z třicítky archeologických lokalit a jejich předání do příslušných sbírkotvorných organizací, aktuálně probíhá scelování terénní dokumentace, příprava a strukturování dat pro budoucí projekty.

2. 2. OAS - Strategické týmy

2. 2. 1. Stávající stav

Vědečtí pracovníci a doktorandi Oddělení archeologie středověku se integrují v rámci základní skupiny, jednoho týmu a dvou pracovišť.

(A) Základní skupinu tvoří především pracovníci původního oddělení archeologie středověku, kteří byli jeho členy před reorganizací v roce 2017. Jejich činnosti pokrývá široké spektrum aktivit včetně výzkumu drobné hmotné kultury, pohřebišť a centrálních míst v raném a vrcholném středověku.

(B) Tým Pražský hrad. Z odborného hlediska pracoviště systematicky zpracovává problematiku stavebních dějin Pražského hradu, jeho materiální kultury, problematiku postavení a významu Pražského hradu v kontextu českých a evropských dějin a dějin bádání a problematiku historie technologií (především stavebních, skla, šperku a keramiky), vydává publikační řadu *Castrum Pragense* a systematicky se podílí na uplatnění výsledků archeologického výzkumu Pražského hradu ve veřejném prostoru.

(B) Vyšehrad. V současné době pracoviště provádí monitoring stavebních a pozemních prací na NKP Vyšehrad, zpracovávání nálezové celky a dokumentace (prioritně s ohledem na řešené vědecké

projekty), spravuje nálezové fondy. Plnění úkolů nad rámec běžné agendy je zajišťováno především z grantových projektů.

(C) Centrum výzkumu hradů se zformovalo nad potenciálem práce, kterou předčasně opustil prof. Tomáš Durdík. Ve spolupráci se Západočeskou universitou bylo dokončeno sloučení nálezových fondů z třicítky archeologických lokalit a jejich předání do příslušných sbírkotvorných organizací, aktuálně probíhá scelování terénní dokumentace, příprava a strukturování dat pro budoucí projekty.

1. 2. 2. Strategie do budoucna

(A) činnost většiny členů základního týmu bude v následujících třech letech podřízena především plnění úkolů spojených s řešením grantových projektů, které byly zahájeny v roce 2018. Další aktivity základního týmu budou v intencích hlavních výzkumných os oddělení směřovat především k uspořádání, vyhodnocení a publikaci terénních výzkumů na dlouhodobě sledovaných lokalitách.

(B) Dlouhodobým posláním pracoviště Pražský hrad bude péče o archeologické dědictví Pražského hradu, což znamená vedení záchranných výzkumů, správa archeologických sbírek a vytváření poznání o jedné z nejvýznamnějších lokalit v České republice. Z hlediska rozvoje vědecké práce a v souvislosti s hlavními výzkumnými osami celého oddělení budou rozvíjeny dva hlavní okruhy: Archeologický atlas Pražského hradu, projekty, které se soustředí na studium artefaktů a to především z období pozdního středověku a raného novověku. V souvislosti s péčí o historické areály je zde v rámci projektů prováděn výzkum technologií, které povedou ke zlepšení a zefektivnění památkových postupů.

(C) V souladu s hlavními osami koncepce oddělení bude strukturována činnost i na pracovišti Vyšehrad, které má všechny předpoklady velkých odborných možností. Prozatím byla definována hlavní výzkumná témata z hlediska časových úseků a funkcí Vyšehradu, a to: raně středověké mocenské centrum, kapitula, město Hory Vyšehrad, bastionová pevnost. Ve středně dobém horizontu bude třeba vybudovat systém prostorové dokumentace archeologických výzkumů a v součinnosti majiteli a správci jednotlivých území usilovat o systematickou koncepční péči o archeologické areály. Rozvoj a struktura personálního složení bude v následujících třech letech spojena především s potřebami řešeného grantového projektu

Další strategické týmy budou vznikat na základě výše zmíněných základních výzkumných os. V krátkodobém horizontu 1-2 let lze očekávat vytvoření nejméně dvou strategických týmů zaměřených na výzkum postmedieválního období a na studium vrcholně středověkých hradů. Díky systematické přípravě spojené především s uspořádáním pramenných fondů a budováním zahraničních kontaktů mají oba předpokládané týmy výraznou šanci uplatnit své výsledky na mezinárodní úrovni.

3. Oddělení informačních zdrojů a archeologie krajiny

3. 1. OIZAK – Odborné cíle

3. 1. 1. Stávající stav

Činnost Oddělení informačních zdrojů a archeologie krajiny (OIZAK) je zaměřena na témata související s krajinou a jejím využitím jako archeologického pramene. OIZAK se zabývá utvářením a funkcemi krajiny v minulosti, sídelní historií v dlouhém časovém a prostorovém měřítku a rozvojem metod získávání informací o minulé krajině a přírodním prostředí. Aktivity OIZAK jsou specifické tím, že kromě vědecké práce v užším slova smyslu zahrnují i péči o archiv terénní dokumentace ARÚ a tvorbu základního informačního systému české archeologie v oblasti managementu terénních výzkumů a údajů o jejich výsledcích. Tento systém je jako Archeologický informační systém ČR (AIS

CR) zapsán do Cestovní mapy velkých infrastruktur pro výzkum, experimentální vývoj a inovace MŠMT² a v současné době začíná být obecně sdílenou infrastrukturou užívanou většinou odborných institucí v ČR.

3. 1. 2. Strategie do budoucna

Vědecká práce OIZAK se zaměřuje na archeologické prameny v jejich nejširším vymezení, tj. na krajinu a životní prostředí minulosti, a to prostřednictvím několika tematických okruhů. Prvním je studium osídlení Čech v dlouhodobé časové perspektivě prostřednictvím tzv. „velkých dat,“ tj. rozsáhlých odborných databází (především Archeologické mapy ČR, jádra infrastruktury AIS ČR), souborů environmentálních dat, dat z nedestruktivního terénního výzkumu apod. Téma zahrnuje společenský rozměr krajiny v pravěku a středověku, tj. krajiny chápané jako „prostředí, jemuž člověk dává účel“, nikoliv jen jako souhrn přírodních prvků a ekonomických zdrojů. Významným rysem výzkumu OIZAK je návaznost na teorii sídelních areálů, jednoho z výrazných přínosů české archeologie mezinárodnímu bádání (teorie bylo v 80. letech formulována E. Neustupným a v dalších desetiletích rozpracována³), teorii a metody nedestruktivní archeologie⁴ a výsledky dlouhodobého leteckého průzkumu⁵. Jako konkrétní témata lze uvést např. otázku nadkomunitních areálů v pravěku a elitních rezidenčních areálů ve středověku, vztah pohřebišť ke krajině a obytným areálům, interpretace krajiny v pojmech sociálních jednotek (struktura pravěkých sídlišť), geomorfometrie krajiny apod.

Teoretický výzkum OIZAK vícenásobně souvisí s rozvojem infrastruktury AIS ČR. V ohledu dalšího rozvoje infrastruktury se OIZAK zabývá: (i) provozem AMČR/AIS ČR a tvorbou technických nástrojů a organizačních opatření pro hlubší propojení různých částí systému a dalších informačních zdrojů (např. Praha archeologická, SAS ČR, bibliografické databáze); (ii) vlastním terénním průzkumem formou letecké prospekce a dokumentace (např. s použitím dronů), geofyzikálního měření a povrchového průzkumu zaměřeného na řešení konkrétních výzkumných témat v rámci grantových projektů (např. osídlení Šumavy); (iii) obecnou kultivací práce s odbornými daty a jejich archivace, a to formou workshopů, podnětů k vedení ústavu a dalším organizacím, hodnocením kvality náleзовých zpráv, řízením digitálního repozitáře ARÚP; (iv) systematickým doplňováním AMČR o údaje o starších terénních výzkumech (odhadem pro území Čech dosud v AMČR chybí záznamy o více než 30% archeologických akcí) a významných kategoriích dalších lokalit (např. hradišť, hradů, tvrzí, mohylových pohřebišť, těžebních areálů apod.); (v) zpracováním starých fondů Archivu ARÚ a jejich využitím k prezentaci ARÚ pro odbornou i širší veřejnost⁶.

Dalším tématem výzkumu OIZAK jsou formační procesy a vznik archeologických pramenů. Tento okruh má dvě hlavní roviny: studium (i) depozičních procesů prostřednictvím míry zachovalosti movitých artefaktů a (ii) skladby odborných databází z hlediska procesů jejich vzniku a jejich spolehlivosti.

Samostatným úkolem (byť rovněž souvisejícím s tvorbou výzkumné infrastruktury) je rozvoj České radiouhlíkové laboratoře⁷ a systematické budování databáze radiouhlíkových dat pro oblast Čech.

² <http://www.msmt.cz/vyzkum-a-vyvoj-2/cestovni-mapa-cr-velkych-infrastruktur-pro-vyzkum>

³ Neustupný, E. ed. 1998: *Space in Prehistoric Bohemia*. Praha: Archeologický ústav.

⁴ Kuna, M. a kol. 2004: *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle*. Praha: Academia.

⁵ Gojda, M. 2017: *Archeologie a dálkový průzkum. Historie, metody, prameny*. Praha: Academia.

⁶ www.archeologickyatlas.cz

⁷ Česká radiouhlíková laboratoř: <http://www.arup.cas.cz/?cat=247>

3. 2. OIZAK - Strategické týmy

3. 2. 1. Stávající stav

V rámci OIZAK jsou etablovány tři skupiny pracovníků:

(A) Tým pro sídelní a krajinou archeologii, který řeší výzkumné otázky výše zmíněných okruhů a vede řadu grantových projektů v rámci programů Velké infrastruktury MŠMT, OP VVV, NAKI II, GAČR a Strategie AV21.

(B) Archiv ARÚ, který se zabývá správou archivu analogové terénní dokumentace, zpracováním pozůstatostí apod.

(C) skupina AMČR zaměřující se na tvorbu a správu digitálních informačních systémů AMČR, Digitální archiv AMČR, Archeologický atlas ČR a dalších v rámci infrastruktury AIS CR.

3. 2. 2. Strategie do budoucna

V letech 2016-2017 proběhla reorganizace OIZAK, a to v souvislosti s ukončením některých grantových projektů a zahájením dalších. Personální stav a jeho organizace jsou nyní optimalizovány podle potřeb výzkumných projektů, které budou probíhat do let 2020/2022.

4. Oddělení přírodních věd a archeometrie

4. 1. OPA – Výzkumné cíle

4.1.1. Popis stávajícího stavu.

Hlavním výzkumným tématem Oddělení přírodních věd a archeometrie (dále OAP) je vztah člověka k přírodním zdrojům, proces jejich získávání, přetváření a kulturně-ekonomické důsledky, které z těchto procesů vyplývají pro lidskou společnost v různých obdobích, prostředích a ekonomikách (lovecko-sběračských, zemědělských, pasteveckých atd.), jakož i klíčová období kulturně ekonomických změn. Řešené problémy zahrnují strategie obživy, intra- a inter- kulturní kontakty, mobilitu artefaktů i živých jedinců a proměny přírodního prostředí. Nedílnou součástí studia jsou technologické postupy, otázky základní i pokročilé produkce a distribuce živin, surovin, artefaktů, ale i idejí a know-how.

Cílem je přispět k otázkám souvisejících se společenským a ekonomickým vývojem lidských společností na základě vývoje mezinárodně uznávaných metodických postupů uplatněných na široké škále archeologických „materiálů“⁸ od kovu, kamene, keramiky a skla na jedné straně, k biologickým materiálům na straně druhé. Metodologickým záměrem oddělení je zvyšování výpovědních možností těchto „materiálů“ v rámci různých nálezových kontextů a také studium vlivu post-depozičních procesů na archeologické prameny.

V rámci výzkumného programu OAP se prezentované otázky zkoumají v rámci následujících tematických skupin: (i) Paleoekonomie základní produkce (na základě studia kosterních pozůstatků, rostlinných makrozbytků a archeogenetiky se řeší zejména otázky výživy lidí i zvířat, zdravotní stav, základní strategie obživy a jejich potenciální kulturní ovlivnění, demografický vývoj atd.). Tento výzkum mimo jiné směřuje k vytváření socio-ekonomických modelů archaických a raně moderních společností. (ii) Technologie a produkční procesy: tzv. výrobní řetězce, vývoj specializace, studium vyspělosti produkčních technologií, společenská organizace produkce a šíření technologických inovací mezi komunitami; (iii) Studium provenience a mobility archeologických materiálů: distribuční okruhy

⁸ „Materiálem“ se v tomto případě myslí „archeologický pramen“ (nikoliv „materiál“ jako fyzická substance).

surovin, materiálů, hotových výrobků i živých jedinců (lidí i zvířat) pomohou k poznání provázanosti a vyspělosti minulých produkčních procesů a komunikačních sítí; (iv) Vztah společnosti a její materiální kultury (skrže archeologické prameny): odraz hmotné kultury ve společenské struktuře, projevy kulturní identity a také vztah společností ke světu živých a mrtvých (např. studium rituálních kontextů); (v) Interakce lidské společnosti s přírodním prostředím a společenské procesy, které ji doprovází (částečně souvisí s (i) a (iii): adaptace a způsoby přetváření přírodního prostředí (technologie, kultivace, domestikace, specializace ...). Zkoumány jsou také důsledky této interakce - udržitelnost zdrojů, změny kulturní krajiny (role člověka ve vývoji vegetace, eroze atd.) a reakce společnosti na tyto změny; (vi) Vypovídající možnosti archeologických pramenů: studium tafonomických procesů, metody odběru a analýz vzorků a jejich vzájemná srovnávací hodnota.

4.1.2. Strategie do budoucna

Stávající tematické okruhy budou provázány jednotlivými otázkami se společným jmenovatelem minulosti a současnosti globální populace: produkce potravin, organizace výroby, migrace a mobilita, změny přírodního prostředí, to vše představuje zastřešující a současně vysoce aktuální výzkumná témata. Navrhovaná koncepce do jisté míry odpovídá konceptu „lidské ekologie“ – *human ecology* (vztah mezi lidskou společností a přírodním prostředím), s aplikacemi interpretativních postupů systémové teorie (*systems theory*), teorie „středního dosahu“ (*middle range theory*), strukturální historie (*structural history*), a teorie ekosystémů (*ecosystem theory*). OAP nebude zaměřeno principiálně na kulturně-historický výklad dějin, ale bude sledovat exaktní interdisciplinární postupy při získávání, analýze a interpretaci dat. OAP se nebude zaměřovat na konkrétní období vývoje lidské společnosti, nebo na konkrétní území či lokality; naopak jeho chronologický a teritoriální rámec zůstane záměrně široký v konceptu „*timeless history*“⁹. Oddělení tak bude schopné poskytovat odborné expertizy pro širokou škálu výzkumných záměrů a otázek a je otevřeno spolupráci s ostatními výzkumnými odděleními ARÚ.

Ve střednědobém výhledu (3-5 let) budou členové oddělení pracovat na svých započatých projektech a výzkumných záměrech. Co se týče financování činnosti oddělení, cílem je kromě národních soutěží najít uplatnění i v mezinárodních konsorciálních projektech H2020, resp. následujícího 9. rámcového programu, operačních programech atd. Materiálové zaměření poskytuje rovněž možnost zapojení se do aplikovaného výzkumu.

Naplnění výzkumného záměru oddělení se mimo jiné projeví společnou publikací, která syntetizujícím pohledem představí paleoekonomii z pohledu jednotlivých vědních disciplín.

4. 2. OPA - Strategické týmy

4.2.1 Popis stávajícího stavu

Oddělení je specifické tím, že je složené ze specialistů na různé vědní disciplíny a celkový charakter oddělení je tak výrazně multidisciplinární. Pracovníci oddělení se zapojují zejména do aktuálních projektů v rámci oddělení i v rámci spolupráce napříč ústavem a tuto strategii bychom rádi zachovali i do budoucna. V rámci oddělení samotného je však možné i žádoucí budovat větší syntetizující projekty či výzkumné záměry, které zkoumají a interpretují základní otázky lidské ekologie, technologie a paleoekonomiky.

4.2.2. Strategie do budoucna

V rámci tradice spolupráce, témat a zejména aplikované metodiky a sledovaného „materiálu“ se oddělení bude členit na tři vědecké skupiny:

⁹ *Le Roy Ladurie, E. 1975: Montaillou, Village occitan de 1294 à 1324. Paris: Gallimard.*

(A) *Environmentální*: odborným zaměřením této skupiny bude zejména výzkum a interpretace interakcí člověka s přírodním prostředím. V centru zájmu budou procesy lidské adaptace a využívání přírodních zdrojů, změny přírodního prostředí a v něm žijících živočišných (vč. člověka) a rostlinných druhů. Specializace v rámci skupiny budou zejména archeobotanika, palynologie a pedologie.

(B) *Antropologická a archeozoologická* - odborným zaměřením této skupiny je výzkum kosterních pozůstatků člověka a zvířat. V rámci toho budou využívány postupy fyzické antropologie a archeozoologie tafonomie, geochemie, DNA, apod. Novou disciplínou je rozvoj cementochronologie pro přesnější stanovení stáří zemřelých a její impact na studium demografie historických populací.

(C) *Archeogenetická*: tým se v současnosti i do budoucna bude zaměřovat na populační dějiny Afriky a Arábie s tématy evoluce a migrace anatomicky moderních lidí z Afriky a vliv neolitické tranzice na genetickou strukturu a zdraví jednotlivých lidských populací. Takto definovaný záměr odpovídá Strategii rozvoje AVČR – tým archeogenetiky totiž svým současným výzkumem genetických otisků překlenuje hranice mezi tradičními kategoriemi vědecké práce v humanitních a přírodovědných oborech. Vzhledem k rozmachu inovativních přístupů v archeogenetice (a genetice obecně) se tento tým bude aktivně zapojovat do sebevzdělávání v oblasti bioinformatiky a získá tak nezbytné know-how pro své budoucí vědecké projekty. Přesah od základního výzkumu genetické variability člověka podmíněného kulturními a historickými faktory bude nadále vyúsťovat do perspektivních výzkumných směrů, jakými jsou evoluční medicína nebo farmakogenetika. Dalším odborným zaměřením skupiny bude aplikování a rozvoj metodologie aDNA.

(D) *Archeometrická*: specializovat se bude zejména na metody archeometrie aplikované na archeologické materiály. Přitom se bude soustředit na aplikaci nejmodernějších metod a postupů (metalografie, RTG, XRF, SEM/EDS, (LA)MC-ICP-MS atd.), realizovanou také formou interdisciplinární spolupráce se specializovanými pracovišti (např. Přírodovědecká fakulta UK, VŠCHT, Technická univerzita v Liberci apod.) pro maximalizaci výsledků v procesu odborného průzkumu, konzervování a restaurování objektů archeologického kulturního dědictví. Z hlediska surovin a materiálu se budou aktivity týkat pěti okruhů: 1) vývoj textilní výroby v pravěku a středověku, 2) archeometalurgický a archeometrický výzkum kovových artefaktů, 3) technologické analýzy předmětů z barevných a drahých kovů, vč. korozních procesů, 4) technologické a provenienční otázky pravěkého skla a 5) technologie štípané industrie společností mladšího paleolitu až neolitu.

5. Oddělení terénní archeologie (OTA)

5.1. OTA – Výzkumné cíle

5.1.1. Stávající stav

Oddělení terénní archeologie je výsledkem reorganizace bývalého oddělení záchranných archeologických výzkumů. Po připojení pracoviště na Pražském hradě k oddělení středověku a převedení restaurátorských laboratoří do oddělení přírodních věd a archeometrie se základem oddělení terénní archeologie stala dřívější skupina záchranných výzkumů.

Oddělení OTA se zaměřuje především na terénní archeologické výzkumy v oblastech, které jsou dlouhodobě cílem odborného zájmu ARÚ. Jedná se zejména o Slánsko, Mělnicko, východní okraj Prahy a další lokality. Mezi významné rozsáhlé terénní akce realizované v rámci oddělení a ve spolupráci s detašovaným pracovištěm ARÚ v Kutné Hoře patřil například záchranný archeologický výzkum předcházející výstavbě obchvatu města Kolín. Nedílnou součástí zaměření OTA je také metodika

terénních archeologických výzkumů, vytváření jejich standardů a testování nových metodologických postupů v praxi.

Významným okruhem zájmu OTA je přípravná fáze záchranných archeologických výzkumů (ZAV), jejíž součástí je mimo jiné i vyhodnocení archeologického potenciálu lokalit nejen na základě informací získaných z archivních dat, ale také za využití nedestruktivních, či semidestruktivních metod jako je například detektorový průzkum, či dálková prospekce s pomocí dronu, průzkum povrchovými sběry a podobně. V této oblasti se OTA soustředí i na poskytování služeb spojených s přípravou stavebních akcí a vyhodnocováním archeologických rizik.

5.1.2 Strategie do budoucna

Dlouhodobým cílem OTA je vedení terénních archeologických výzkumů na špičkové odborné úrovni a sdílení z nich získaných dat se specialisty z ostatních vědeckých oddělení ARÚ. Takto získaná data by se měla stát součástí projektů a publikačních výstupů. Z hlediska publikační činnosti lze očekávat vedle základních informativních a materiálových článků o vlastních vybraných ZAV také výstupy zaměřené na metodiku terénní práce. V oblasti aplikovaného výzkumu se členové oddělení budou podílet také například na definování základních oborových standardů a tvorbě metodických příruček. I do budoucna je možné za jednu z hlavních činností považovat přípravu studií archeologických rizik v souvislosti s plánovanou stavební aktivitou na celém území ČR. Neméně důležitou součástí výstupů OTA je také popularizační činnost (přednášky, výstavy, atd.), která přibližuje výsledky archeologické práce široké veřejnosti.